

ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ ПОЛІТОЛОГІВ (на матеріалі навчання термінологічної лексики)

Стаття присвячена проблемі формування лексичної компетенції майбутніх політологів у процесі вивчення професійної термінології. Автор пропонує огляд науково-методичних досліджень з даної проблеми та наводить приклади вправ та завдань, що сприятимуть вивченню термінологічної лексики майбутніми політологами.

Ключові слова: лексична компетенція, термінологічна лексика, професійна комунікація.

Статья посвящена проблеме формирования лексической компетенции будущих политологов в процессе изучения профессиональной терминологии. Автор предлагает обзор научно-методических исследований по данной проблеме и приводит примеры упражнений и заданий, способствующих изучению терминологической лексики будущими политологами.

Ключевые слова: лексическая компетенция, терминологическая лексика, профессиональная коммуникация.

The article is devoted to the problem of forming of lexical competence of future politicians in the process of learning professional terms. The author submits a review of methodic achievements concerning this problem and give examples of exercises and tasks, which should help future politicians to study their professional terminology.

Key words: lexical competence, terminological lexicon, professional communication.

Основною метою навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах є розвиток здібностей студентів використовувати іноземну мову як інструмент у діалозі культур і цивілізацій. Чинна Програма з англійської мови для професійного спілкування (АМПС), прийнята у 2005 році, спрямована на розвиток іншомовної комунікативної компетенції, що складається з мовної, мовленнєвої, соціокультурної, стратегічної та дискурсивної.

Згідно із Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти, лексична компетенція, яка є складовою мовної компетенції, полягає в здатності розпізнавати і використовувати словниковий запас так, як це роблять носії мови [1]. На думку Дж. Річардза: «... словник та лексичні одиниці знаходяться в центрі вивчення та комунікації. Ніяка кількість граматичного чи іншого типу лінгвістичного знання не може бути використана в комунікації чи дискурсі без посередництва лексикону» [6, с. XI].

Проблема вивчення термінологічної лексики студентами нефілологічних спеціальностей була і є актуальною в сучасній науці. Термінологічна лексика необхідна студентам насамперед для роботи зі спеціальними текстами за фахом для отримання професійної інформації, ведення професійно-орієнтованої бесіди або дискусії із зарубіжними фахівцями, а також при складанні анотації, реферату чи

повідомлення. Тому викладачу англійської мови для спеціальних цілей необхідно знати та розуміти основні властивості термінологічної лексики, способи семантизації її значення у спеціальних текстах, основні види вправ для активізації її подальшого вживання в усному та писемному мовленні.

Формування лексичної компетенції досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені з різних точок зору. І. М. Берман, В. А. Бухбіндер, В. С. Коростильов розробляли методи формування лексичних навичок майбутніх філологів; С. Ф. Шатілов, В. Ю. Гнаткевич, Ю. І. Пассов визначили загальні принципи організації процесу навчання лексики; Г. О. Китайгородська розробила і впровадила інтенсивну методику навчання іноземних мов; О. Б. Тарнопольський, С. П. Кожушко досліджують специфіку використання професійної лексики у навчанні англійської мови майбутніх економістів. Проте питання формування лексичної компетенції майбутніх політологів у плані розширення термінологічної лексики не може вважатись достатньо вивченим. Тому метою нашого дослідження обрано систематизацію лексичних вправ, спрямованих на засвоєння термінологічного вокабуляру.

У цій статті розглядатиметься систематизація вправ для засвоєння термінологічної лексики майбутніми політологами.

Завданнями статті передбачено:

- здійснити відбір лексичного матеріалу для розробки практичних завдань;
- упорядкувати вправи для засвоєння політичної термінологічної лексики;
- перевірити ефективність систематизованих вправ у практичній діяльності.

Протягом тривалого часу провідну роль у процесі навчання іноземних мов відводили вивченню граматики. «Лексика була і залишається ігнорованою Попелюшкою в навчанні мови, – справедливо зазначає А. Шінан, – уподобання завжди віддавалися, і досі віддаються, двом сестрам: Граматиці і Додатковій Граматиці» [7, с. 3]. Таке нівелювання значення лексики вважаємо не виправданим. На необхідності та важливості вивчення лексичного матеріалу наголошують і сучасні дослідження в галузі викладання іноземних мов (Дж. Елліс та Д. Сінклер, Т. Гедж, М. Льюїс, П. Нейшн, Дж. Річардз, А. Шінан тощо).

«Викладачам, мабуть, необхідно здійснити ментальний перехід від думки про те, що мова є лексикалізованою граматикою до думки, що вона є граматикулізованою лексикою», – робить висновок А. Шінан [7, с. 5]. Ми поділяємо його точку зору, оскільки практично будь-який граматичний матеріал неможливо пояснити без використання лексики. Крім того, навіть якщо студент на достатньому рівні засвоїв граматичний матеріал, але не володіє лексикою, що зустрічається в тексті, він не зрозуміє цей текст.

Постійне кількісне та якісне збільшення словникового запасу має стати метою кожного, хто вивчає іноземну мову. Але часто у викладачів виникають питання щодо відбору лексичних термінологічних одиниць для навчання іноземної мови майбутніх політологів.

П. Нейшн, відповідаючи на це питання в своїй праці «Вивчення словникового запасу іншої мови» (2001) зазначає: «Найамбіциозніша мета – знати всю мову (що за даними Webster's Third New International Dictionary становить близько 115 тисяч слів без урахування власних імен). Однак навіть носій мови не знає всього словника мови, оскільки існують численні спеціалізовані словники, такі як з ядерної фізики, комп'ютерної лінгвістики, відомі лише невеликій групі людей, які спеціалізуються в цих галузях» [5, с. 6]. Тому кількість вивчених слів іноземної мови має становити не менше 3-3,5 тисяч слів (що і передбачено програмою вищих навчальних закладів нефілологічного спрямування). Як пише П. Нейшн, за кожен рік свого молодого життя носій мови в середньому збільшує свій словниковий запас на одну тисячу слів [5, с. 9], до чого і повинні прагнути ті, хто ставить за мету оволодіння іноземною мовою на високому рівні.

П. Нейшн дає відповідь і на питання стосовно того, які слова обирати для вивчення. Так, він виділяє 3 групи слів: частовживані слова, спеціалізовані та рідковживані слова [5, с. 11–12].

«Існує невелика група частовживаних слів, які важливі, оскільки ці слова охоплюють дуже велику

частину керівних слів в усних та писемних текстах і з'являються в усіх видах вживання мови», – зазначає П. Нейшн [5, с. 13]. Таких слів налічується близько двох тисяч. Вони зібрані у General Service List of English Words Майкла Веста. Останні дослідження в галузі лінгвістики свідчать, що слова, які належать до частовживаних слів, становлять близько 75-80 % будь-якого тексту, тоді як спеціалізовані слова становлять не більше 5-10 %, а рідковживані – лише 5 % [5, с. 11-12]. Виходячи з цього, саме на засвоєння групи частовживаних слів мають бути спрямовані зусилля як викладачів, так і студентів.

При вивченні лексичних одиниць викладачам слід докласти зусиль для того, щоб студенти повністю засвоїли частовживані слова чи словосполучення, що, за словами Дж. Елліса та Д. Сінклера, передбачає розуміння слова в усному та письмовому представленні, згадування його при потребі, вживання його у правильному значенні, граматично коректне використання, вірну вимову, знання, які інші слова можна використовувати з ним, правильну написання цього слова, вживання його у відповідних ситуаціях, розуміння, чи має воно позитивні чи негативні конотації, розуміння, коли використовувати його, а коли – ні [4, с. 4].

Знання іноземної мови асоціюється із знанням слів, в той час як володіння мовою – з лексичними навичками, які й забезпечують функціонування лексики у спілкуванні. Отже, лексичні навички слід розглядати як важливий і невід'ємний компонент змісту навчання іноземної мови, а їх формування і є метою навчання лексичного матеріалу.

Одиницею навчання лексичного матеріалу є лексична одиниця, яка може бути не лише словом, але й сталим словосполученням і навіть так званім «готовим» реченням (тобто таким, що не змінюється у мовленні). Наприклад: *beautiful, by no means, the root of the trouble, How do you do?*

Центральною ланкою в роботі над засвоєнням лексичного матеріалу є формування лексичних навичок. За визначенням С. Ф. Шатілова, «лексичні ... мовленнєві навички – інтуїтивно-правильного утворення, вживання і розуміння іншомовної лексики на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухом-мовленнєвомоторною і графічною формами слова і його значенням, а також зв'язків між словами іноземної мови» [3, с. 84].

Лексична правильність мовлення визначається сталістю лексичних мовленнєвих навичок.

Беручи до уваги різні пласти лексичного матеріалу та рецептивний чи продуктивний характер відповідного виду мовленнєвої діяльності, необхідно сформулювати такі види навичок:

- репродуктивні лексичні навички, тобто навички правильного вживання лексичних одиниць активного мінімуму в говорінні та письмі згідно з ситуацією спілкування і метою комунікації, що передбачає оволодіння такими операціями: виклик лексичних одиниць з довготривалої пам'яті, зовнішньомовленнєве відтворення у потоці мовлення; миттєве сполучення даної одиниці з іншими словами,

що створюють синтагму і фразу за правилами лексичної сполучуваності;

– рецептивні лексичні навички, тобто навички розпізнавання і розуміння лексичних одиниць активного і пасивного мінімумів при читанні та аудіюванні;

– навички обґрунтованої здогадки про значення лексичних одиниць, що відносяться до потенціального словника при читанні та аудіюванні;

– навички користування різними видами словників (двомовних, одномовних, фразеологічних, тематичних, крайнозначних).

У процесі засвоєння лексичного матеріалу можна виділити:

1) етап ознайомлення студентів з новими лексичними одиницями – семантизація;

2) етап автоматизації дій студентів з новими лексичними одиницями, де розрізняють: автоматизацію на рівні словоформи, вільного словосполучення та фрази/речення; автоматизацію на понадфразовому рівні – діалогічної або монологічної єдності. Далі здійснюються удосконалення дій студентів з лексичними одиницями і, як результат, – ситуативне вживання засвоєних лексичних одиниць при висловлюванні своїх думок в усній формі (говоріння) та письмовій формі (письмово), а також контекстне розуміння лексичних одиниць при читанні та аудіюванні. Тут ми маємо справу з мовленнєвими вміннями, які ґрунтуються на навичках, у тому числі й на лексичних, іншими словами, лексичні навички мають функціонувати в мовленнєвих уміннях.

Вивчення термінологічної лексики в процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням буде тим успішнішим й ефективнішим, чим краще здійснено підбір іншомовного фахового матеріалу, який використовується в навчальному процесі. Таким базовим матеріалом є тексти з автентичних фахових видань «The American Spectator», «Foreign Policy», «The New Republic», «The Atlantic» тощо.

Ці тексти є джерелом для збагачення фахового термінологічного словника, предметом читання та обговорення на заняттях, основою для використання в мовленнєвих ситуаціях, для аудіювання, тобто для цілеспрямованої та продуктивної мовленнєвої діяльності студентів.

Як показують дослідження (автори дослідження Складенко Н. К.), на початку вивчення курсу іноземної мови за професійним спрямуванням студенти зацікавленіше вивчають термінологію сучасних текстів науково-популярного стилю та періодичних фахових видань. Студенти старших курсів самостійно вивчають термінологію з неадаптованих автентичних текстів наукового стилю.

Розглянемо приклад засвоєння лексичного матеріалу в процесі роботи над текстом «Different Views of Politics» [8].

Робота над текстом починається з дотекстових лексичних вправ, які головним чином закріплюють форму терміна (фонетичну й графічну), вводять значення терміна або термінологічного словосполучення. Значення терміна подається з урахуванням

наступного контексту. Відпрацьовується вимова нових термінів, особливо складних.

Learn key words and word-combinations:

to repute – думати, вважати

to conciliate – примиряти

to hold (conduct) negotiations – проводити переговори

to oppose a decision – виступати проти рішення

to relate to smth. – бути пов'язаним з чимось

politics inherent – притаманний політиці

scarce – недостатній

До лексичних вправ перед текстом варто також віднести вправи на визначення синонімів/антонімів:

Find synonyms:

Consider, oppose, urge, repute, reconcile, imply, enforce, resist, conciliate, suggest.

Для семантизації термінів, необхідно надати їх тлумачення у певному контексті, що потребує безпосередньо читання та перекладу тексту.

Different Views of Politics

Politics as the art of government. «Politics is not a science...but an art». Chancellor Bismarck is reputed to have told the German Reichstag. The art Bismarck had in mind was the art of government, the exercise of control within society through the making and enforcement of collective decision. This is perhaps the classical definition of politics, developed from the original meaning of the term in Ancient Greece.

Politics as public affairs. The second and broader conception of politics moves it beyond the narrow realm of government to what is thought of as «public life» or «public affairs». On the basis of «public/private» division, politics is restricted to the activities of the state itself and the responsibilities which are properly exercised by public bodies (the apparatus of government, the courts, the police, the army and so forth).

У післятекстових лексичних вправах пропонуються різноманітні види роботи з лексичним матеріалом, пов'язані зі змістом тексту. Такі вправи мають творчий характер і спрямовані не стільки на розвиток пам'яті, скільки на розвиток мислення, розумових здібностей, логіки. Ці вправи головним чином складаються із завдань, які:

– контролюють розуміння змісту матеріалу, викладеного в тексті, розвивають уміння визначити основну і додаткову інформацію:

Match the terms to their definitions:

1. *Cooperation*

2. *State*

3. *Power*

4. *Authority*

5. *Conflict*

a. competition between opposing forces, reflecting diversity of opinions, preferences, needs or interest.

b. working together, achieving goals through collective actions

c. a political association that establishes sovereign jurisdiction within defined territorial borders and exercises authority through set of permanent institutions.

d. ability to influence the behavior of others.

e. legitimate power, rightfulness.

Make up sentences using the following words:

To be of good repute – bad repute – reputed. To enforce – enforcement – enforced. To conciliate – conciliation – conciliatory. To negotiate – negotiator – negotiated. To oppose – opposition – opposite. To relate – relations – related.

– виявляють логіко-композиційні зв'язки в тексті, причиново-наслідкові відношення між явищами, які описуються в тексті:

Retell the text using key words and word-combinations:

Through the making and enforcement of collective decisions; definition of politics; public affairs; conception of politics; public bodies.

– сприяють розвитку вміння висловлювати власні думки, своє ставлення до прочитаного, давати оцінку:

Answer the questions:

1. *Which means is the art of government exercised through?*

2. *What do public bodies include?*

3. *What are the ways of resolving conflicts?*

4. *What is the essential ingredient of politics as power?*

У процесі опрацювання таких вправ, важливо враховувати рівень мовної підготовки студентів. Так, у групах з низьким рівнем мовної підготовки студентів викладачу важко відійти від традиційної схеми: читання – переклад – механічне заучування напам'ять текстів, які практично переповнені тер-

мінами. Однак у групах з високим рівнем мовної підготовки така схема не спрацьовує. Студенти читають тексти в позааудиторний час, а на занятті обговорюють дискусійні, проблемні питання, які висвітлюються в текстах, коментують і критично аналізують прочитане.

Важливим компонентом роботи з термінами є повне розуміння контексту викладачем, який спеціалізується з питань філології, а не з фаху підготовки студентів. Якщо ж викладач добре розуміє суть проблеми, викладеної в навчальному тексті, то дискусія чи обговорення прочитаного буде мати предметний характер, студенти будуть збагачувати знання як з іноземної мови, так і з своєї майбутньої спеціальності. За умов правильної організації навчальної діяльності студентів викладач не зловживає науковими термінами та масою інформації, що швидко застаріває, а розвиває їхнє мислення, наукову здогадку, критичний підхід до інформації, що міститься в текстах.

Таким чином, формування лексичної компетенції у майбутніх політологів уможливить роботу з оригінальною літературою за спеціальністю, а саме: розуміння тексту, отримання необхідної інформації, переклад та реферування матеріалу; розвине навички діалогічного мовлення, поглибить знання основ ведення ділової документації іноземною мовою, ділового листування, переговорів тощо; допоможе використовувати сучасні інформаційні технології для спілкування та передачі інформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
2. Склярєнко Н. К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмінь / Н. К. Склярєнко // Іноземні мови. – 1999. – № 3. – С. 3–7.
3. Шатилов С. Ф. Методика обучения немецкому языку в средней школе / С. Ф. Шатилов. – М. : Просвещение, 1986. – 222 с.
4. Ellis G., Sinclair D. Learning to learn English. – Cambridge: Cambridge university press, 1989.
5. Nation P. Learning vocabulary in another language. – Cambridge : Cambridge university press, 2001.
6. Richards J. Series editor's preface // Schmitt N. Vocabulary in language teaching. – Cambridge : Cambridge university press. – P. i-xiii.
7. Sheenan A. Making sense of words // Forum, January, 2004. – Vol. 42. – N 1. – P. 2–9
8. <http://spectator.org/archives/2011/01/23/different-views-of-politics>.

Рецензенти: Каїрова Т. С., к.філол.н., доцент;
Гришкова Р. О., д.пед.н., професор.

© Онощенко А. О., 2011

Стаття надійшла до редколегії 08.04.2011 р.